

SAİD EFENDİ'NİN MANZUM ŞURÛTÜ'S-SALÂT ADLI ESERİ *Master Said's Work Called As Şurûtü's-Salâtverse*

İdris SÖYLEMEZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı ABD, iddrissoylemez@gmail.com,
orcid.org/0000-0001-9798-4453

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 29.05.2021
Kabul/Accepted: 26.08.2021

DOI:

10.51592/kulliyyat.944631

Anahtar Kelimeler

Türk-İslam Edebiyatı, din, namaz, ilmihal, şurûtü's-salât.

ÖZ

Onuncu asırdan itibaren İslam medeniyetine dâhil olmaya başlayan Türkler, İslam dininin etkisinde klasik bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Dinî-tasavvufî kültürün tesiriyle meydana gelen bu yeni dönemde itikada ve muamelata dair birçok edebî eser meydana getirilmiştir. Bin yıllık süre zarfında meydana getirilen türlerden biride ilmihalin bir kolu olan manzum şurûtü's-salâtlardır. Doğu edebiyat geleneğinin bilgiyi ve değeri şiirle daha kolay bir şekilde öğretebilmesinden dolayı manzum olarak meydana getirilen bu eserlerde, halka dini vecibelerin daha kolay bir şekilde öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla edebî sahada muamelat konularından namaz, oruç ve hac ile alakalı olarak; salât-nâme/şurûtü's-salât, savmiyye, ramazaniyye ya da ramazan-nâme, hac-nâme ya da menâsik-i Hac tarzında eserler meydana getirilmiştir. Bu çalışmamızda, kimliği hakkında bilgi sahibi olamadığımız Sâid mahlaslı bir zat tarafından kaleme alınmış olan Şurûtü's-Salât adlı eser üzerinde durulmuştur. Manzumenin kütüphanelerde tespit edilen tek nüshasından hareketle çalışma meydana getirilmiştir. Manzum bir mukaddime ile başlayan eserde, abdest, teyemmüm, gusül ve namaz konuları, tilavet secdesi, iman ve İslam ile alakalı konular muhtasar bir şekilde ele alınmıştır. Şiirin duyguya hitap eden etkisindenve rahatlıkla ezberlenebilme gücünden faydalanmak isteyen şairin kurduğu metinde öğreticilik esası ön planda olduğundan vezin ve kafiye hususundaki teknik kusurların yanı sıra edebî zevk eksikliği hususunda kimi eksiklikler dikkat çekmektedir. Çalışmamızda Manzum Şurûtü's-Salat adlı manzumenin eski yazılı metnini Latinize edip, manzumeyi şekil ve muhteva yönünde değerlendirme yoluna gittik.

ABSTRACT

Turks who have been included in Islam Civilization dating from 10th century generated a classic literature with the effect of religion of Islam. In this literature area which arose with the effects of the religious-sufic culture, many literary works regarding theology and proceedings were produced. One of the works which were produced during the millennium is verse of "Şurûtü's-salakats" which is a part of catechism. These works which were produced as verses, because of the fact that the tradition of oriental literature teaches knowledge and value more easily with poetry, were aimed to teach community the religious obligations more easily. For this purpose, appertaining to fasting and hajj, works in the style of "Salât-nâme/Shurûtü's-salât", "Savmiyye", "Ramazan-nâme" or "Ramazaniyye", "Hac-nâme" or "Menâsik-i Hac" were produced. In this study of us, the work named as "Şurûtü's-Salat" which belongs to Sâid and was written in Anatolia is focused on. The study was conducted with reference to the only known copy, found in library, of the work about whose author we could not detect any information. In the verse, which begins with a verse preliminary, the subjects of ablution, tayammum, ghusl and prayer, prostrating recitation, faith and Islam are approached in detail. Since the principle of teaching is at the forefront in the text produced by the poet who wants to take advantage of the effect of poetry appealing to emotion and the power of being easily memorized, some deficiencies in terms of lack of literary taste as well as technical deficiencies in meter and rhyme are remarking. In our study, we latinized the old written text of the poem named as "Şurûtü's-Salat" and we evaluated the poem in terms of form and content.

Keywords

Turkish-Islamic Literature, religion, prayer, catechism, shurûtü's-salat.

Atıf/Citation: Söylemez, İ. (2021), "Said Efendi'nin Manzum Şurûtü's-Salât Adlı Eseri", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 14(Ağustos), 113-120.

Sorumlu yazar/Corresponding author: İdris SÖYLEMEZ, idrissoylemmez@gmail.com

GİRİŞ

X. yüzyıldan itibaren İslam dini, edebiyatın hem kaynağı hem de kimi eserlerle maksadı haline gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ayetler ile onların tefsiri konumunda bulunan hadisler, Türk-İslam edebiyatı sahasında kaleme alınmış olan her bir eseri muhteva itibariyle şekillendiren iki temel kaynaktır. Şiirin merkezi olan İslami doğu edebiyat sahasında şairler, duygu ve düşüncelerinin yanı sıra fikir ve görüşlerini de şiirlerle izah etme yoluna gitmişlerdir (Erkal 2009:42). Bu amaçla şiirle; doğruyu ve güzeli tebliğ etmek, kimi konular hakkında nasihatle bulunarak toplumu irşat etmeyi murat etmişlerdir. Farklı nazım şekilleriyle kurulu eserlerin manzum mukaddimelerinde yer alan sebeb-i telif bölümlerinde veya eserlerin hatimelerinde okuyanın veya okutanın hayır duasına nail olmak maksadıyla söz konusu eserlerini kaleme aldıklarını ifade eden şairler, şiirin etki sahasına binaen yüzyıllarca sosyal, kültürel, dinî, ahlakî, itikadî veya beşerî konuları bu sahanın verileri ile ifade etme yoluna gitmişlerdir (Çelebioğlu 1998:350).

İslam dini ile yeni tanışmış bu toplumun fertlerini dinî konular hakkında bilgilendirmek, dinin temel kurallarını onlara benimsetmek amacıyla, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerif kaynaklı tefsir, hadis, akâid, tarih, lügat, fetvâ konularını ihtiva eden kimi eserler kolayca ezberlenmesi ve öğrenilmesi amacıyla şiirle dile getirilmiştir. Türk-İslam edebiyatı sahasında manzum tefsirler, esma-i hüsnâ, manzum yüz hadisler, manzum kırk hadisler, tarzındaki eserler bu esas ve usul çerçevesinde yazılmıştır (Çelebioğlu1998:349-365).

İslam medeniyet sahasının temel düşünce ekollerinden biri olan fıkıh ekolleri yani mezhepler, İslam'a yeni girmiş olan insanların İslam dininin ilmi müktesebatı hakkında bilgi sahibi olmadıklarından farklı meseleler hakkında işlerini kolaylaştırmak maksadıyla özellikle ibadet ve muamelatla ilgili meseleleri ihtiva eden ilmihal tarzında kaleme alınan eserler X. yüzyıldan itibaren görülmektedir (Arpaguş 2002,25-56). Bu eserlerle alakalı olarak Osmanlı Devleti sahasında XV-XVI. yüzyıllarla birlikte etkili bir alan ve geniş bir müktesebat oluşmuştur. Osmanlı edebiyat sahasının bilinen ilk ilmihalleri Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin namaz hakkındaki *Mukaddime* adlı eseri Abdurrahman Aksarayî tarafından *Âmâdü'l-İslâm* isimliyle tercüme edilen Abdülaziz Fârisî'nin *Ümdetü'l-İslâm*'ı (Yıldırım 2015:102), Kutbeddin İznikî'nin *Mukaddime'sidir* (Baktır 2005:431-442). Bu sahada yazılmış olan ve muamelat konusunda bilgiler ihtiva eden bu eserlerin bazıları şunlardır: *Birgivi'nin Vasiyetnâme'si*, *Devletoğlu Yûsuf'un Vikâyenâme'si*, *Rızâî'nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî'si*, *Halilî'nin Ravzatü'l-îmân'ı*. *Mücellî'nin Kitâbu Şurûti's-salât'ı*, *Manastırlı Mehmed Rifat'ın Manzum İlmihal'i*, *Âbidî'nin Ravzatü'l-İslâm'ı*, *Şemsî Ahmed Paşa'nın Manzûm Vikaye Tercümesi*, *Halife Muhammed Efendi'nin Dürretü't-Tâc'ı*, *Ali Efendi'nin Manzûm İlmihâl'i* (Çelik 2020:27).

Okuma ve yazma oranının düşük olması, eğitimli nüfusun azlığı, toplumun İslam dinini öğrenmeye dair duymuş olduğu ihtiyaçlar, dinî konularda özellikle iman ve ibadet konulu bazı kısa eserlerin yazılmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebepten İslam ile tanışmış bütün toplumlarda bu kabil eserlerin varlığı dikkat çekmektedir. İslam medeniyeti

sahasında ortaya konulan eserlerin kolayca okunup ezberlenmesi gayesiyle bir kısmının şiirsel bir dille manzum olarak kaleme alındığı görülmektedir (Eliaçık 2013:545). Arap edebiyatı sahasında daha az örneklerini gördüğümüz bu eserlerin İran ve Anadolu sahasındaki varlığı büyük bir yekün tutmaktadır. Osmanlı edebiyatı sahasında kaleme alınan klasik eserlerin şerh, hâşiye, ta'likât, ihtisârlarının öteden beri okuna geldiği ya da yeni şerhlerin oluşturulduğu hatta bazı eserlerin tamamen manzum olarak yeniden kurulduğunu görmek mümkündür (Çelik 2020:27). Öğretimi kolaylaştırmak ve kalıcılığı sağlamak maksadıyla bu yöntem kullanılmıştır. Günlük yaşantıda önemli bir yere sahip olan ibadetin esas ve usullerinin öğretilmesi kabilinde kimi konuların daha fazla önemsendiği bilinmektedir. Özellikle namaz, oruç ve adab-ı muaşeret gibi konuları ihtiva eden eserler halkın tamamını ilgilendiren eserlerdir.

Binlerce yıldır toplumun yeniden dizaynı ve eğitimi önemseyen âlimler ve aydınlarve şairler dinî edebiyat esaslarını halka benimsetmeyi temel bir görev olarak kabul etmişlerdir. Bu sebebe binaen geçmişten günümüze İslam dininin temel esasları veya şartları olarak kabul edilen tevhid, namaz, oruç, hac ve zekât konularında, çok sayıda Salât-nâme, Savmiyye, Hac-nâme veya Menâsik-i Hac tarzında eserlerin yazıldığı görülmektedir (Şener-Yıldız 2011:135-147).

İman ve muamelat konuları ihtiva eden ilmihallerden farklı olarak şurûtu's-salât tarzındaki daha özel konular bağlamında yazılan eserlerin sayısı kütüphanelerde yapılan çalışmalar neticesinde artış göstermiştir. Bu kabil eserlerden biri de Şurûtu's-Salât, Mukadimetü's-Salât veya Salât-nâme" olarak isimlendirilen eserlerdir. Gün içerisinde Müslüman ahalinin daha fazla muhatap olduğu ibadetlerin başında şüphesiz namaz gelmektedir. Namazın içindeki ve dışındaki adap ve kurallardan bahseden bu eserlere "*şurûtu's-salât/ mukadimetü's-salat*" veya "*salât-nâme*" denilmektedir.(Yıldız 2009)175-187) Söz konusu bu eserlerde abdestin evelinde var olan şartlar: hadesten tahâret, necâsetten tahâret gibi namaza hazırlık esnasında uyulması gereken kurallardan setr-i avret, istikbâl-i kible ile namazın içinde uyulması gereken kurallardan iftitah tekbiri, kıyam, kıraat gibi namazın rükünleri ele alınmaktadır.(Yaşaroğlu 2006:350-357) Yapılan araştırmalar neticesinde namaz konusunu ihtiva eden manzum şurûtu's-salât tarzında kaleme alınan şu eserlere ulaşılmıştır:

1. Şeybânî Hanedânîği Hükümdarı Ubeydullâh Hân, Manzûme Fi Hakkı Mesâilî'l-Vuzû' Ve's-Salât (16. yüzyıl):

Namaz ve oruç konularının işlenmiş olduğu eserde şair ayriyeten abdest konusu üzerinde durmaktadır (Aydın 2017: 91).

2. Sa'dî Efendi, Es'ile-i Sûfi Ecvibe-i Sa'dî (16. yüzyıl): Abdest, ezan ve namaz konularında kendisine sorulan soruları şair, kaside nazım şekli ve mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbı ile kurmuş olduğu bu manzumede cevaplandırmıştır (Süer 2017: 467).

3. Mevlevî Yahyâ Aysî, Manzûme-i Salât (16. yüzyıl sonu, 17. yüzyıl başı):Mesnevi nazım şekli ve mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün aruz kalıbıyla oluşturulan manzume 103 beyitten meydana gelmekte olup abdest ve namaz konusunda muhtasar bilgiler ihtiva etmektedir (Süslü 2019: 136).

4. Selîm, Mukaddimetü'l- Li's-Salât (16. yüzyılın ilk yarısı):Mesnevi nazım şekli ve fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün aruz kalıbıyla oluşturulan manzume abdest ve namaz konularının işlenmiş olduğu eser,160 beyitten meydana gelmektedir (Yıldırım 2015: 24).

5. Mücellî, Nazm-ı Şurûtü's-Salât (17. yüzyıl):Abdest ve namaz konularının işlenmiş olduğu eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı ile kaleme alınmış olup 95 beyitten meydana gelmektedir. Şair eseri iki bölüme ayırmıştır. İlk bölüm mesnevi tarzında iken ikinci bölüm gazel tarzında kafiyeleştirilmiş olup toplamda on sekiz babdan meydana getirilmiştir (Söylemez 2019: 126).

6. Tokatlı İshak Efendi, Manzûme-i Keydânî/Manzûme-i Fazliyye/Manzûme-i Salâtiyye (17. yüzyıl): Lütfullah el-Keydânî'nin (ö.750/1350) Arapça eserinin Türkçeye çevirisidir. 224 beyitten meydana gelen çalışmamefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün vezni ile kaleme alınmıştır. Eserde, namazın farzları, vacipleri ve sünnetleri gibi kimi konular ihtiva etmekte olup, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır (Özfirat 2006:228-240).

7. Türebî Muhammed Efendi Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî: Keydânî: isimli eserin manzum çevirisidir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 1150 numarada kayıtlıdır (Süslü 2019: 167).

8. Abdullah Ahdî ibni Alî, Namaz Manzûmesi: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 00809-003 numarada kayıtlıdır (Süslü 2019: 167).

9. Molla Fenârî'ye atfedilen Şurûtü's-Salât'ın Manzum Tercümesi: Namazın farzları, vacipleri, sünnetleri ve mekruhları ve benzeri konularda kimi bilgiler ihtiva eden manzume, "mesnevi" nazım şekliyle ve aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı ile kaleme alınmış olup 78 beyitten meydana gelmektedir. Manzume; 1 ana başlık, 1 sebep-i telif başlığı, 20 ara başlık ve hatimeden oluşmaktadır (Çelik 2020:25-57).

10. Müellifi Meçhul Bir Şurûtü's-Salat Mesnevisi: Toplamda 55 beyitten meydana gelen eser,namaz, abdest ve gusül konularında bilgi ihtiva etmektedir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle ve mesnevi nazım şeklinde kaleme alınmıştır (Yıldız,2009:176-177). Eser üzerinde daha sonra Aysun Çelik tarafından ortaya konan "Molla Fenârî'ye atfedilen Şurûtü's-Salât'ın Manzum Tercümesi" adlı çalışmada ortaya konan veriler söz konusu metnin "Molla Fenârî'ye atfedilen manzum Şurûtü's-Salat" adlı eserin eksik bir nüshası olduğu ortaya konmuştur (Çelik2020:31).

10. Hilmî, Manzum Şurûtü's-Salat:Türkiye'de iki kütüphanede matbu baskısı olan bu çalışma dokuz beyiti manzum mukadime olmak üzere toplamda yüz yirmi altı beyitten meydana gelmektedir. Eserde yirmi dört bölüm bulunmaktadır (Hilmî Efendi1265:14-34).

11.Said Efendi, Manzum Şurûtü's-Salât: Çalışmamızın esasını teşkil eden bu eser ile alakalı olarak aşağıda daha detaylı bilgiler verilecektir.

1. Sa'id'e Ait Manzum Şurûtü's-Salât'ın Tercümesi

1. Şair Hakkında:

İslam dininin itikâdî ve ibadî temel esaslarını konu edinen bu manzume Said mahlasını kullanan bir şaire aittir. Manzumenin mukaddimesinde şair mahlasına şu şekilde yer vermektedir.

Dört mahalde gusul itmek sünnet oldu ey Sa'îd

Vakfe ü ihram ü yevm-i cumâ ile yevm-i İyd

Milli Kütüphane Yazma Eserler koleksiyonunda 06 Mil Yz A 877/2yer alan bu manzume Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (öl.1762) adına kayıtlıdır. Bununla birlikte biyografik kaynaklarda veya bu zatın üzerine yapılan yüksek lisans, doktora veya makale çalışmalarında bu zatın kaleme aldığı çalışmalarının çeşitli dinî konularda yazılmakla beraber Arapça ile kaleme alındığı görülmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özer, 2017:459-491) Bu kaynaklarda Hâdimî'nin bu tarz bir eser yazdığına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu sebepten söz konusu bu çalışmanın Hâdimî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

Türk edebiyatı sahasında ortaya konan biyografik tarzdaki eserlerde yapılan araştırmalar neticesinde Sa'îd mahlaslı veya isimli 41 şaire rastlanılmıştır (Odabaşı 2009.363). İnceleme konusu edindiğimiz bu çalışmanın kaynaklarda ismi zikredilen isimlerden birine ait olabildiği gibi Sa'îd mahlaslı bir başka şair tarafından da kaleme alınmış olması ihtimal dâhilindedir.

2. Manzumenin Sebeb-i Telifi:

Risalenin elimizde mevcut tek nüshası bulunmaktadır. Eser klasik mesnevi planından uzak bir şekilde meydana getirilmiştir. Şair konuya doğrudan giriş yapmış olup mukaddimeye ya da sebeb-i telif bölümüne yer vermemiştir. Yine metnin sonunda sadece bir beyitlik dua beyti yer almaktadır. Bunun haricinde eserin herhangi bir yerinde kendisi ile alakalı herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu durum eserin yazıldığı şartlar, yerler ve eserin yazılış tarihi ile alakalı olarak kimi bilgilere ulaşmamızı olanaksız kılmaktadır.

Bununla beraber şairi bu tarz bir eser yazmaya iten faktörlerle alakalı olarak önemli bilgilere yer verilmektedir. İslam dinin temel esaslarından olan ibadet konusunu ele alan ilmihallerle birlikte zaman içerisinde ilmihalin konularından biri olan namaz ve namazın şartlarıyla alakalı olarak Şurûtü's-salâtın da yazılmaya başlandığı dikkat çekmektedir. Bu kabil eserlerin yazılmasındaki temel amaç hiç şüphesiz medrese mektep geleneğinden bir hayli uzak olan halkın dinî değerler hususunda bilgiye ulaşmasını ve söz konusu bu değerlerin kolayca öğrenilmesi ve ezberlenmesi konusunda genele hitap edecek eserler ortaya koymaktır. Halkının büyük bir kısmı göçebe olan bir toplumun sahil bilgiye ulaşmasını sağlamak dinî açıdan sağlam referanslara dayalı kaynaklar çerçevesinde eserler ortaya koymak önemsenen durumlardandır. Söz konusu eseri ele alıp incelediğimizde eserin ibadet konularının başında gelen namazla birlikte iman ve itikat ile alakalı kimi bilgileri de ihtiva ettiği görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere şairin, ilmihallerin yazılış sebebine uygun olarak ilmihal konularından birini ele alarak halka iman ve ibadet konularını öğretmeyi hedeflediğini söylemek mümkündür. Eser, daha ziyade mektep medrese görmemiş bir kesime veyahut mektebe yeni başlamış ve konu ile ilgili olarak yeterli bilgiye sahip olmayan kişileri konu hakkında bilgilendirmek maksadıyla yazılmıştır. Hedef kitleye rahatça ulaşmak maksadıyla sade ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınmıştır. Çalışmanın tamamında teknik terimler haricinde sade bir Türkçenin kullanıldığını görmek mümkündür. Bu durumla akıcılık sağlanmış ve öğreticilik esası önemsenmiştir.

3. Manzumenin Şekil Özellikleri:

Milli Kütüphane Yazma Eserler koleksiyonunda 06 Mil Yz A 877/2 numarada kayıtlı olan bu eser, İranlı ünlü edip Attâr Ferîd ed-dîn Muhammed b. Muhammed Nîsâbü'rî'ye (540-618/1145-1221)'ye ait olan Farsça olarak kaleme alınmış olan Pend-nâme adlı eseri ile aynı mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Mecmua üzerinde yapılan incelemelerde her iki eserin de nesih yazı stili ile yazıldığı ve harflerin karakteristik yazım özellikleri göz önünde tutulduğunda her iki eserin de aynı müstensih tarafından yazılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber mecmuanın herhangi bir yerinde müstensih ile veya yazılış tarihi ile alakalı olarak herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Çalışmamıza mevzu bahis olan *manzum şurûtu's-Salât* isimli çalışma aynı mecmua içerisindeki ikinci çalışma olup mecmuanın 32a-35a varakları arasında yer almaktadır. Toplamda üç varaktan meydana gelen bu eserin her bir sayfasında sekiz ile on beş satırdan meydana gelen satır sayısı yer almaktadır. Eserin başlıkları kırmızı mürekkeple kaleme alınmışken esas metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde çalışmanın ikinci bir nüshasına ulaşılamadı.

Manzume-i Şurûtu's salât, mesnevi nazım şeklinin kafiye yapısıyla kaleme alınmış bir eserdir. Konusu itibariyle ilmihal türüne dâhil olsa da ortaya çıkan diğer eserlerde göstermiştir ki bu tür ilmihallerle ortak konuya sahip ayrı bir türdür. Eser, toplamda 59 beyitten meydana gelmekte olup aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin sonunda yer alan dua bölümü tek beyitten meydana gelip vezni fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Manzumenin kuruluşunda şair, metne doğrudan konu ile başlamıştır. Akabinde söz konusu metni: 30 alt başlık altında meydana getirmiştir.

Şairin bu manzumeyle hedeflediği şey halka ulaşmak ve İslam'ın önemli esasları hususunda onları bilgilendirerek dinin hükümlerinden haberdar etmek ve metinden anlaşıldığı üzere cehenneme gitmelerine engel olmaktır. Kullandığı dil ve üslup bu amaca ziyadesiyle uygundur. Sade bir dil tercihindendir dolayı eserde vezin ile alakalı kimi sorunlar meydana gelebilmektedir. Zira dinî metinlerin büyük bir kısmında bu kabil sorunları görmek mümkündür. Bu tarz manzumelerin şairlerinde sanat amaç değil, hakikatin ve bilginin aktarılması hususunda bir araçtır. Bu sebepten bu tarz dinî veya tasavvufî eser kaleme alan kimi şairler kafiye hususunda daha rahat davranmışlardır (Güzel 1989:252). Bu sebepten bu tarz manzumelerde aruz ve kafiye sorunlarının bulunması genel itibariyle makul karşılanmıştır.

4. Eserin Muhteva Özellikleri

Manzume; otuz beyitten ve tek beyitlik bir hatimeden meydana gelmektedir. Şair söz konusu bu eseri, konu ile alakalı bilgileri kolay öğrenmeleri amacıyla öğrenciler ve cennete gitmek ve cehennemden kaçmak isteyenler için kısa ve manzum olarak kaleme aldığını ifade etmektedir. Söz konusu eser namaz ibadeti, abdest, gusül ve İslam –iman konularını ihtiva etmekte olan eğitici ve öğretici bir eserdir. Başlıklara göre bölümlerin muhtevası ve beyit sayısı şöyledir:

Şurûtu's-Şalât-ı Manzume: Namazın şartları, sekizdir: Örtünmek, niyet etmek, abdest almak, teyemmüm etmek, elbiseli olmak, namaz kılınan yerin temiz olması, kıbleye yönelmek, vaktinde kılmak olarak sıralanmıştır. 4 beyittir.

Namazın Farzları Beyanındadır: Namazın erkânları(farzları), altıdır. Bunlar; ayakta durmak, Kur'an okumak, iftitah tekberi getirmek, son oturuşta secde etmek, rükû etmek olarak anlatılmıştır. 2 beyittir.

Namazın Vacipleri Beyanındadır: Namazın vacipleri, yedidir; ilk iki rekâta Kur'an okumak, ilk oturuşta tahiyat aynı zamanda son oturuşta, gizli veya açık okumayı, rükünleri esaslarına uygun olarak yapmak, 2 beyittir.

Secde-i Sehv Beyanındadır: Secde sehv secdesi getirmek vaciplerin terk edildiği yerde gerekmektedir. 1 beyittir.

Namazın sünnetleridir: Namazın sünnetleri, on dördtür. Besmele, âmin, tesbih, tesmi', senâ, zammı süre okumak, iki eli kaldırmak ve bağlamak, hamd ve selam, tekbir getirmek, ilk oturuşta tahiyat okumak, 3 beyittir.

Namazın müstehapları beyanındadır: Yirmi beştir; kıyam esnasında secde yerine bakmak, rüku esnasında ayaklarına bakmak, secde esnasında burnunun önüne bakmak, Fatih'adan sonra zammı sure üç yada dört ayet kadar okumak, el bağlarken sol bileği tutup parmaklarını açmak, rüku esnasında baş ile belin aynı hizada olması, tesmi' ile başını kaldırıp, dizini yere koymak, karnını dizlerinden uzak tutmak, ayak parmakları kibleye bakacak şekilde durmalı, secde esnasında ilkin burnunu yere koymak, secde de üç ya da yedi kez tesbihat getirmek, başını secdeden kaldırdığında tekbir getirmek, başını kaldırdığında ellerini tehir etmek, önce eller sonra dizler kalkmalı, son teşehüdde sol ayağı üzerinde oturmalı, sağ kol sağ dize sol kol sol dize konulmalı, tahiyat okunup ardından selam ve eller yüze sürülmelidir.11 beyittir.

Namazın Mekruhları: Namazın mekruhları, ondur: Eliyle oynamak, esnemek, gerinmek, secdeden ve rükudan sonra istivayı terk etmek, secdeye giderken secde yerinde bulunan bir nesneye dokunmak, namaz içinde özürsüz bağdaş kurmak, gözlerini yummak, saffin dışında durmak, elleriyle oynamak, elbise ile oynamak, başını çevirip çevreye bakmak. 4 beyittir.

Namazı Bozanlar Beyanındadır: Namazı bozan haller on dördtür: Yemek, içmek, selam vermek, cemaatle namaz kılma esnasında imamdan önce namaza başlamak, dünya sözü söylemek, örtüsünü açmak, hapşırana yerhamukellah demek, sakalını düzeltmek, 4 beyittir.

Abdestin Farzlarıdır: Abdestin farzları, dördtür: Ellerini, yüzünü dirsekleriyle yıkamak, başa mesh etmek, ayakları topuklarıyla yıkamak. 2 beyittir.

Abdestin Sünnetleridir: Abdestin sünnetleri, ondur: Bütün uzuvları yıkamak, besmele ile başlamak, ağzına ve burnuna su vermek, misvak kullanmak, başı, boynu ve kulakları mesh etmek, her uzvu üçer kez yıkamak, istincadan temizlenmek için taş, kesek veya su kullanmak, sakalını hilallemek, 4 beyittir.

Abdestin Müstahaplarıdır: Abdestin müstehapları, altıdır:Niyet, cümle uzuvları biri kurumadan diğerini yıkamak, uzuvları yıkamaya sağdan başlamak, tertibe riayet etmek, başını mesh etmek, besmele, hamdeyle başlamak. 2 beyittir.

Abdestin Adaplarıdır: Abdestin adabı, altıdır: Duadan başka kelamı terk etmek, sağ eliyle ağza ve buruna su vermek, sol eliyle sümkürmek, def-i hacetten sonra örtünmek, hacet giderme esnasında kible yönüne önünü ve arkasını döndürmemek, aynı zamanda aya ve güneşe de döndürmemek. 3 beyittir.

Abdestin Nafileleridir: Abdestin nafileleri, dördtür: Her uzvunu yıkamak, duayı gizlice okumak, taharetten sonra elbisesine, fercine su saçmak, istincadan sonra elini duvara sürüp yıkamak. 2 beyittir.

Abdesti mekruh idenlerdir: Abdestin mekruhları, altıdır: Yüze şiddetle su vurmak, helada konuşmak, avret yerine bakmak, idrara ve dışkıya tükürmek, sol elle ağza ve buruna su vermek, suya sümkürmek, tükürmek. 3 beyittir.

Abdestin Menhileridir: Abdestin yasakları, beştir: Çıplak ayağa mesh etmek, suyu israf etmek, , yıkanması gerekli olan azayı eksik veya fazla yıkamak, suya idrara ve dışkı atmamak, avretini örtmemek, 2 beyittir.

Abdesti Bozanlardır: Abdesti bozan haller yedidir: Vücuttan(ön veya arkadan) bir şeyin çıkması, soyunup uyumak, dayanarak veya yaslanarak uyumak, kendinden geçmek, sesli gülmek, ağız dolusu kusmak, dinden dönmek, cünüp olmak. 3 beyittir.

Guslün Farzlarıdır: Guslün farzları, üçtür: Ağza ve buruna su vermek ve bütün vücudu yıkamak. 1 beyittir.

Guslün Sünnetleridir: Guslün sünnetleri, altıdır: Vücudunu temizleme, ellerini, avretini ve bütün uzuvlarını üçer kez yıkamak, necaseti bedenden temizlemek, namaz abdestini almak, gusül abdesti almak en son ayakları yıkamak. 2 beyittir.

Gusl Vacip Olan Şeylerdir: İkidir: Meninin şehvet ile akması, uyandığın vakit çamaşırında meninin bulunmasından kaynaklanmaktadır. 2 beyittir.

Guslün Sünnet Olduğu Mahaller: Gusül almanın sünnet olduğu haller, dördtür: Vakfe, ihram, Cuma günü ve Bayram günüdür. 1 beyittir. Son beyitlik bölüm ise eserin hatimesi olup şair tarafından burada bu manzumeyi okuyanlardan dua talep edilmiş, herkes için Allah'tan bağışlanma dilenmiştir.

SONUÇ

İslam'ın kabulüyle beraber gelişip olgunlaşan Klasik Türk Edebiyatı sahasında ortaya konan eserlerin bir kısmı sanat endişesiyle yazılsa da geri kalanları İslam dinine ait müktesebata nesillere ulaştırılması maksadıyla tebliğ ve talim amaçlı yazılmıştır. Bu sahada yazılan sayısızca eser, dini içselleştirmiş ve bu kabul çerçevesinde hayatlarını idame eder olmuşlardır. Göçebe olan bu toplumun okuma ve yazma oranı oldukça düşüktür. Bu sebepten âlimler ve şairler İslam dinin muamelat ve inanç ile alakalı kimi konularını şiir diliyle ele almış kolayca ezberlenmesinden faydalanarak toplumun bu büyük yekûn tutan kısmına ulaşmayı görev bilmıştır.

Sa'îd mahlaslı bir şairin *Şurûtü's-Salât* adlı eseri, manzum ilmihaller kapsamında değerlendirebilecek tarzda ortaya konan eserlerdendir. Bu kabil eserlerin yazılma nedeni talebelere ve halkın okuma yazma bilmeyen kesimi için kolayca öğrenebilecekleri ve ezberleyebilecekleri bir eser oluşturmaktır. Eser, namaza yeni başlayanların namaz, abdest, teyemmüm ve gusül ile birlikte İslam ve iman konularında kimi bilgileri ihtiva etmektedir. Bu yönüyle de eser, bir kılavuz hüviyetindedir. Şiirin akılda kolayca kalması özelliğinden faydalanılarak oluşturulmuş olan bu eser, eğitim ve öğretim maksadıyla yazıldığından anlatım zevki hususlarında kimi eksikliklere sahiptir.

Bugünün ifadesiyle söz konusu bu eser, bir namaz hocası hüviyetinde işi kolay kılmak maksadıyla yazılmıştır. Kütüphanelerde yapılan taramalar neticesinde eserin başka bir yazmasına rastlanılmamıştır. Bu sebepten çalışma tek nüsha üzerinden ortaya konulmuştur. Çalışmanın edebiyat sahasında yeni yapılacak çalışmalara katkı sunacağı kanaatindeyiz.

METİN

22b Şurūtü’ş-Şalāt-ı Manzūme

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Her kişi kim isteye itmek řalāta ibtidā
Evvela lābūd durur aña sekiz nesne ide
2. ‘Avretin setr eyleye niyyet kıla ābdest ala
Şu bulunmazsa teyemmüm ide pāk toprağıla
3. Gövdesi tonı namāzı kılduğı yer pāk ola
Kıbleye karşı tura beş vağtı vağtiyle göre
4. Bu sekizden kim birin terk eyleye bātıł olur
Kılduğı ger sehve ger ‘amdile bī-ħāşıl olur

Namāzın Farzları Beyānındadır

5. Altıdır farzı namāzın işüdüp bulğıl felāħ
Öri tırmaq oğmaq Ķur’ān tekbir-i iftitāħ
6. Soñ oturuř secde kılmak hem rukū‘ itmek temām
Biri olmazsa namāzı bātıł olur ve’s-selām

Namāzın Vācibleri Beyānındadır

7. Yedidir vācibleri naşile bulmuşdur şubūt
Eylemek ta‘yın-i Ķur’ān oñ ikiye hem kuvvet
8. Şoñ taħiyyāt oñ oturmağ ‘adl-i erkān eylemek
Cehr ü ihfā yerlerin yerlü yerince gözlemek

Secde-i Sehv Beyānındadır

9. Secde-i sehv vācibi terk idicek lāzım olur
Ķaşdıleyse kılduğı eksik özi eşim olur

23a Namāzın Sünnetleridür

10. Besmele āmīn ü tesbīħ ü tesmī‘ ü şenā
Süre zamm itmek revā olmaz iki soñra ğimā

11. İki elin kalduruben bağlamak hamd ü selâm
Cümle tekbîr ü te' avvün ön teşehhüd bâ-temâm

12. Bu namâzın sünneti on dört olupdurda hisâb
Biri terk olursa bulunmaz şalâtında şevâp

Namâzın Mustehâpları Beyânındadır

13. Bellü bil yigirmi beşdir mustahâbat-ı şalât
Kıl ' amel bulmak dilerseñ şâmu odundan necât

14. Secde yerin gözleye etse namâzında kıyâm
Ayağı üstün göre kıddini kıldıkda çü lām

15. Secde etdikde göre burnun teşehüdde ögin
Zamm idicek üç ya dört âyet-i Qur'ândan hemîn

16. Şol bilegin tutup açmak barmağın ba' deş-şurû'
Arkasın başın beraber eylemek ' inde' r-rukû'

17. Başını kaldırmak andan hamdile indir dizin
Karnın uyluğına toğanmamağ [u] komağ yüzün

18. Koltuğ açmak burnun alnın bile komağlık yere
Kıbleye ayakları parmağlarını döndere

19. Secdeye varıncağız burnun yere önden kıoya
Secdede üç ya yedi kez dağı tesbîh okıya

20. Başın alnın kıldıra kıoya yere tekbîr ide
Lîk baş kıldırışından ellerin te' hîr ide

21. Ellerin kıldırıldığından soñra dizin götüre
Oturıcağ şol ayağın düşeya vü otura

22. Kıbleye yönelde sağ ayağı bir sağın diküp
Ellerin uyluğı üstüne kıoya tefrîh idüp

23b

23. Hem tañıyyât okuyuben vire ardınca selâm
Yüzine elin sile oldu namâzı çün temâm

Namâzın Mekrûhları

24. Ondurur mekrüh idenler bellü bilgil t̄ā' ati
Eliyle oynamak esnemek vü gerinmek kıatı
25. Şaff arasında t̄uracaķsaķ t̄ura ayrılmaya
Secdesi yerinden eliyile nesne ermeye
26. 'Özri yoğiken namāz içinde bağdaş kıurmaya
Gözlerin yummaya şafdan t̄aşra tenhā t̄urmaya
27. Nesne t̄urmaya eliyile hem elin oynatmaya
Kolların yire döşayüp çevre bakmak itmeye

Namāzı Bozanlar Beyānındadır

28. Fāsıd iden nesne on dördür namāzı kim işit
Hıfz idüben şahfasına h̄ātirññ tahrir it
29. Nesne yemek nesne içmek ağlamak redd-i selām
Feṭḥ itmek aña kim kendüye olmaya imām
30. Bī-'özüritlemek¹ söylemek fi'l-i keşir
Setrin açmak zāhir olmak iğma olunduğunda bir²
31. Zikr itmek gülmek ü ağsura virmeklik cevāb
Şakalın tertib etmek hem kıazāsın ihtisāb

Ābdestin farzlarıdır

32. Ābıdest almaķlıđın farzı ki olmuşdur çahār
Olmasa ba' zı anuñ olmaz vuzūya i' tibār
33. Başa mesh itmek yumak ayakların yüzün elin
Lik bile yuya ka' b ü mirfaķaynile kıolun

24a Ābdestiñ sünnetleridir

34. Ābdest etmeđliđiñ añla ki ondur sünneti
İt ri' āyet olmak istersen resülññ ümmeti
35. Mażmaza misvāk ü istinşāk dađı ğasl-ı yed

¹ Bu bölümde bulunan hece silik olduğundan okunamamıştır. Bu sebepten mısra vezne uymamaktadır.

² Şair vezin gereği iğmā olunduğunda kelimelerini iğm' olunduğunda şeklinde okumuştur.

İtmek istincâ artımağ bunda şart olmaz 'aded

36. Mesh itmek başile boynuile kulağların
Besmele taḥlîl itmek şaḫalın parmağların
37. Üçe dek her 'uzvünüñ ğaslını tekrar eylemek
Almağ istincâ için taş iki pâre yâ kesek

Âbdestiñ mustaḫaplarıdır

38. Mustaḫabı altıdır niyyetdir evvel ey 'azîz
Başlamak şağını yumağ biri bir ardınca tîz
39. Qablayı mesh eylemek başına tertîb eylemek
Ḥağ kelâmında didüğü ibtidâyla başlamak

Âbdestiñ adâplarıdır

40. Altı oldı mustaḫabı ki adâb-ı vuzû'³
Ḥâcetinden şonra setrin örtmeği idine ḥû
41. Şağ eliyle maḫmaza istinşâğ ide sümkürmeye³
Vağt-i ḥâcet aya güne ögin ardın virmeye
42. Âbdestlense du'adan ğayri etmeye kelâm
Qıbleye ardın ögin dutmaya idüp ihtirâm

Âbdestiñ nâfileleridir

43. Fî'l-ḥakîqa dört olur âbdest içinde nâfile
Yuyacağ her 'uzvı oğumağ du'â ihfâ ile
44. Tonuna fercine şu şaçmağ ḫâhâret şonuna
Ba'de'l-istincâ elin divara sürüp yunsa

24b Âbdesti mekrûh idenlerdir

45. Altıdır mekrûhi âbdestiñ bilüp kıl ihtizâr
Tâki mergûb ola ḫağ katında kılduğın namaz
46. Şuya sümkürmek tükürmek burna şu urmağ katı
Şu dökerken söylemek göze görünmek 'avreti

³ Hece fazlalığından dolayı mısra vezne uymamaktadır.

47. Şol elle mazmaza istinşâk idüp itmek nazâr
Kendüden hâric olan nesneye işitgil haber

Âbdestiñ menhileridir

48. Âbdest içinde bilgil beş olandır mânihi
Yalın ayak mesh itmek israf itmeklik şuyı
49. Eksik artuğ yumağ üçden gushı farz olan yerin
Ġâsl-i istincâ idüp setr itmemekdür ‘avretin

Âbdesti bozanlardır

50. Yedidir âbdesti nakz iden bil ey sevgili kûl
Evvela ne hâric olursa sebîlinden bir ol
51. Şavtile gülmek namâzda kendüzünden oğnamağ
Tayanup yâ yaşdanup yâ siñinüben uyumağ
52. Kuşmağ ağız tolu irişmek namâzda cünün
Fikr-i fâsid eylemek ya‘nî irtidad ey zû-fünün

Ġusluñ farzlarıdır

53. Ġusl içinde farz olan üç nesne oldı Ġâsile
Mazmaza istinşâk idüp ‘uzvı kamû tahir kıla⁴

Ġuslün sünnetleridir

54. İttifâkı altıdır Ġuslün işitgil sünneti
Gövdesinde var nesi kim pâk eylemek katı
55. Ellerin fercin yumağ her ‘uzvı üç kere yumağ
Âbdest almağ Ġusülden şoñra yumağlık ayak

Ġusl vâcib olan şeylerdir

56. İştihâ vü ger menî her vakitte kim nâzil ola
Yâ uyana uyğudan kendi tonunda yol bula
57. Bu ikiden biri bulunsa Ġusul lâzım gelür
Evvelin adı haqîki âhiriñ hükmi olur

⁴Hece fazlalığından dolayı mısra vezne uymamaktadır.

Ğuslũñ sũnnet olduğı maħaller

58. Dört maħalde ğusul itmek sũnnet oldu ey Sa'ĩd
Vaħfe ũ iħrãm ũ yevm-i cum'ā ile yevm-i 'ĩd

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

59. Okuyanı diñleyeni yazanı
Raħmetiñle yārlığađıl yā ğanı

KAYNAKÇA

- Arpaguş, Hatice Kelpetin (2000). "İlmihal" *İslam Ansiklopedisi*, C.22 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 139-141.
-(2002). "Bir Telif Türü Olarak İlmihal, Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (1): 25-56.
- Aydın, Ahmet (2017). "Manzum Fıkıh Metinleri II". *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi* 27: 73-100.
- Baktır, Mustafa (1999). "İbn Melek" *İslam Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 175-176.
- Çelebioğlu, Āmil (1998). "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler" *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.362-363.
- Çelik, Aysun (2020). "Molla Fenâri'ye Atfedilen Şurûtü's-Salât Adlı Eserin Manzum Tercümesi" *ESTAD(Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi)*. (3) 25-57
- Eliaçık, Muhittin (2013). "Medreselerde Okutulan Manzum Ders Kitapları" *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum)*.II.539-546.
- Erkal, Abdũlkadir(2009).*Divan şiiri Poetikası*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Gũzel, Abdurrahman (1989). "Tekke şiiri" Türk Dili Türk şiiri özel Sayısı Ankara: Türk Dil Kurumu, 252.
- Hilmî,Efendi Dāru't-Tıbbā'atı'l-Āmire, 1265.
- Kırkıl, Harun (2006). "Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmet Rifat Bey ve Manzum İlmihali" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (7) 433-477.
- Levend, Agāh Sırrı (1972). "Dini Edebiyatımızın Başlıca Őrünleri" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* .72-78.
- Odabaşı, Mıhrıcan (2009). Tuhfe-i Nāilî Metin ve Muhteva 1. cilt s.234-467, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi.
- Özer,Hasan (2017). "Ebũ Sa'ĩd Muhammed Hādimĩ'nin (v. 1176/1762) Hayatı ve Eserleri" *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* (2/3) 459 – 491.
- Őzfırat Bayram (2006). Tokatlı İřhāk Efendi'nin Nazmu'l-Ulũm, Nazmu'l-Le'ālî ve Manzũme-i Keydānî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi.
- Sũylemez,İdris (2019). "Mũcellĩ'nin Manzum Şurûtü's-Salātı" *Artuklu Akademi* (6/1) 115-143.
- Sũer, Fatih Ramazan(2017). "Sa'di Efendi'nin Es'ile-i Sũffî Ecvibe-i Sa'dî Adlı Namaz Risalesi" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (10/18) 467-502

- Süslü, Zahir (2019). "Ali Efendi'nin Manzûm İlmihâli" *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences* (2/3)165-183.
- Süslü, Zahir (2019). "Mevlevî Şeyh Yahya Aşî ve Manzûme -i Salât'ı" *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi* (3/2)134-145.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil (2006). "Namaz" *İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 350-357.
- Yıldırım, Yusuf (2015). "Selîm Mahlaslı Bir Şaire Ait Mukaddimetü Li's-Salât İsimli Mesnevi" *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8) 99-138.
- Yıldız, Âlim (2009). "Müellifi Meçhul Bir Şurûtu's-Salât Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2, 175-187.

Ek: Metnin Orjinali

